

Statsvetenskapliga förbundet

FÖRBUNDSREDAKTÖR: MAGNUS ERLANDSSON

Förbundsredaktören har ordet

Tänk dig att du vikt ett decennium åt att kartlägga ett statsvetenskapligt fenomen, att du kommit till revolutionerande slutsatser, att boken du publicerar gör dig till en fixstjärna på forskarhimlen, att du omges av lovord, priser, beundran – och en lagom kittlande dos av avundsjuka. Och så börjar marken gunga.

Man finner allvarliga fel i din forskning. Fel som du först viftar undan, men som snart överskuggar allt annat. Du försöker förklara och försvara dig, men blir motbevisad. Du förlorar ditt anseende, dina utmärkelser, dina vänner, ditt jobb.

Det kunde vara en filmtrailer, men det är också vad som drabbade historikern Michael A. Bellesiles¹. I boken som blev hans berömmelse och fall hävdade Bellesiles att fram till det amerikanska inbördeskriget, 1861-1865, var vapen sällsynta i USA², en politiskt kontroversiell slutsats som glädde vapenmotståndare lika mycket som det upprörde vapenlobbyn. Men Bellesiles material och metoder ifrågasat-

tes och efter en bitter strid stod det klart att Bellesiles inte kunde visa hur och på vilka grunder han hade nått fram till sina resultat. En kommitté vid hans eget universitet förklarade att hans forskning varit oprofessionell och vilseledande och han uppmanades att lämna sin anställning. De fina priserna återkallades eftersom Bellesiles hade ”violated basic norms of scholarship”.³

Fusk och framgång

Bellesiles belackare menade att data medvetet förfalskats (något som Bellesiles själv aldrig vidgått) och att man ur det material Bellesiles hänvisade till istället kunde dra rakt motsatta slutsatser (lite grovt att minst ett vapen legat under var mans kudde sedan Mayflower). Men Bellesiles öde bör få oss att reflektera över varför också akademiker frestas att ta förbjudna och riskfyllda genvägar till framgång, likt elitidrottare som sänker vikten på diskusen eller dopar sig. Och hur bygger man institutioner för att förebygga fusk?

Rimligen spelar en mängd faktorer in när forskaren medvetet manipulerar sina data – och de faktorer vi som vi fördömande väljer att lyfta fram bottnar i vår

1. Bartlett, Tom (2010), *Michael Bellesiles Takes Another Shot*, artikel i The Chronicle of Higher Education, 3 augusti 2010. (<http://chronicle.com/article/Michael-Bellesiles-Takes-An/123751/>).
2. Bellesiles, Michael A (2000), *Arming America: The Origins of a National Gun Culture*, New York: Knopf.

3. Bartlett, Tom (2010), *Michael Bellesiles Takes Another Shot*, artikel i The Chronicle of Higher Education, 3 augusti 2010. (<http://chronicle.com/article/Michael-Bellesiles-Takes-An/123751/>).

Har du synpunkter på förbundssidan eller vill lämna bidrag är du välkommen att kontakta förbundsredaktören via e-post Magnus.Erlandsson@score.su.se eller telefon: 0708-954500.

syn på människa och samhälle. Några vill kanske förklara snedstegen med den fus-kandes egen bristande rätts- och moral-uppfattning och jakt på status och berömmelse. Andra menar att det samhälle vi skapat, där framgång är måttet på lycka, fostrar oss i just en sådan riktning: idrottaren är så beroende av goda resultat för reklamintäkter och sponsring – och forskaren av en strid ström av citerade artiklar för sin karriär och försörjning – att de känner sig pressade att nyttja otillåtna medel, och sover sedan oroligt i rädsla för att upptäckas.

Misstag, slarv – eller bara olika tolkningar

Även utan att behöva misstänkas eller be-släs med medvetet brott mot god forskningssed, finns det förstås många exempel på när forskare får sina slutsatser utmanade, ifrågasatta, eller fullständigt förkastade. Och både som lekman och forskare är det ibland svårt att veta vad och vem man ska tro. Hur – i termer av metod och material – man nått fram till sina resultat tycks spela en helt avgörande roll för resultaten i sig. Det är visserligen ingen nyhet för alla som någon gång skrivit en två-betygsuppsats, men betyder också att samhällsvetenskapliga ”sanningar” sällan dyker upp som svar på frågorna i ”Vem vet mest?”.

Samband inte nödvändigtvis beroende

Det finns fler discipliner som brottas med dessa dilemman. Kvällstidningarnas löpsedlar handlar ofta om hur vi bör äta för att må bra och leva längre, råd som tycks följa modets svängningar, men som rimligtvis bygger på vetenskapligt genomförda medicinska studier som faktiskt visar

korrelationer mellan ett friskt hjärta och ett lagom rikligt intag av antingen olivolja, fisk och blåbär – eller choklad, vin och fett!

Men korrelation är inte nödvändigtvis samma sak som kausalitet, något som kritikerna av den uppmärksammade boken *Jämlikhetsanden*¹ försökt göra ett nummer av. Medan bokens författare tycker sig finna korrelationer mellan å ena sidan stigande materiell välfärd och ökad lönespridning och å andra sidan ökad fysisk och psykisk ohälsa, växande kriminalitet och tilltagande våld – och med titeln hävdar att jämlika samhällen nästan alltid är bättre samhällen – menar kritikerna att det nästan alltid är precis tvärtom, och att boken inte lyckas visa att korrelationen också ger orsakssambanden. Andreas Bergh, välfärdsforskare och nationalekonom, som skrivit ett förord till ”motboken” *Jämlikhetsbluffen*² (med ett äpple och ett päron på omslaget), menar att orsakssambanden i Jämlikhetsanden är känsliga för urval av länder och datakällor, och att det också krävs studier på individnivå för att man ska kunna säga något säkert om ojämlikhetens effekter på ohälsan.³

Kumulativitet eller sisyfosarbete

Man ber förstås om mothugg när man försöker bevisa något som strider mot andras ideologiska uppfattningar, och de är väl särskilt starka i frågor om vapen och fördelningspolitik. Men tilltron till profes-

1. Wilkinson, Richard & Pickett, Kate (2010), *Jämlikhetsanden. Därför är mer jämlika samhällen nästan alltid bättre samhällen*, Stockholm: Karneval förlag.
2. Snowdon, Christopher (2010), *Jämlikhetsbluffen*, Stockholm: Timbro.
3. Timbro (2010), *Jämlikhetsbluffen orsakade viss debatt*, referat från bokpresentation, 18 augusti 2010, <http://www.timbro.se/innehall/?art=lansering-av-jamlikhetsbluffen#referat>.

sorer (en av författarna till Jämlikhetsanden, Richard Wilkinson, bär inte mindre än tre olika professorstitlar) och samhällsvetenskaplig metod bör få sig en liten knäck var gång forskningsresultat ifrågasätts, av andra forskare, journalister eller politiker. Samhällsmedborgaren kan med viss rätt och hetta undra över om det finns någon kumulativitet i den samhällsvetenskapliga akademien: ”Håller någon forskning streck – eller kan ni bevisa allt och ingenting?”.

Att söka fel och bekräftelse

Det heter under intersubjektivitetens stolta paroll att vi ska kunna upprepa varandras studier och nå fram till samma resultat. Men en del forskare tycks finna större drivkraft och glädje i att kritisera andras metoder, teorier och slutsatser än att bekräfta dem. Att intensivt leta efter felen, åtminstone i de böcker och artiklar som får stort genomslag, ska möjligen ses som ett hedersamt arbete, men det enda som bekräftas då är ju egentligen bara, gång på gång, den där sanningen från tvåbetygsseminariet: att metoder och material är avgörande för resultaten. Å andra sidan, på grund av att vi samhällsvetare inte har så många axiom att bygga vår forskning utifrån, samlas vi gärna i mindre kottier, där vi delar intressen och forskningsfält, där vi har ungefär samma verklighetsuppfattning, likartade metoder – och inte så sällan därför faktiskt lyckas bekräfta våra kollegors bild av hur saker och ting hänger ihop.

Ingen egen myndighet mot forskningsfusk

Inte heller Sverige är förskonat från fuskkande akademiker och här har länge förts en diskussion om vilka institutioner som

krävs för att förebygga oärlighet och förfalskning inom forskning. Granskning av artiklar och forskningsresultat före publicering är ett vedertaget sätt, men långt ifrån vattentätt, bland annat eftersom artikelförfattare sällan förväntas att bifoga rådata och då granskarna knappast kan förväntas att gå igenom materialet (där det nu finns) för att bilda sig en egen uppfattning om rimligheten i tolkningarna.

Varje svensk högskola har rutiner för hur man utreder misstankar om vetenskaplig oredlighet, ofta präglad av diskretion och som det heter ”konfidentiella förberedande undersökningar”¹, eftersom man vill ha på fötterna innan man ger offentlighet åt en anklagelse som ju kan få stora konsekvenser.

Efter en del turer inrättades den 1 januari 2010 en så kallad expertgrupp för oredlighet i forskning (förlagd till Centrala etikprövningsnämnden, CEPN, i Stockholm). Men konstruktionen har kallats tandlös, av flera skäl: 1) gruppen har inte status av egen myndighet och är därför inget självständigt utredningsorgan, 2) det är bara högskolorna själva (i praktiken rektorn) som avgör om högskolornas egna utredningar av misstänkt forskningsfusk ska kompletteras med ett yttrande från expertgruppen (vilket innebär att det inte finns möjlighet för någon ”whistle blower” att på egen hand slå larm²), och 3) tillskapandet av gruppen har inte följts av några riktlinjer för vad som ska anses vara oredlighet i forskning, eftersom man i beredningen inte lyckats nå enighet kring hur oredlighet ska definieras. Det senare

1. Uppsala universitet (2010), *Vetenskaplig oredlighet (riktlinjer avseende förfarandet vid anklagelse om)*, diarie-nummer UFV 2010/664 (<http://regler.uu.se/Detailsida/?contentId=14311>).
2. Samuelsson, Marielouise, (2009), *Kritik mot brist på riktlinjer när forskningsfusk ska utredas*, artikel i Universitetsläraren, nr 13 2009.

måste betecknas som en avgörande brist, med tanke på gruppens uppdrag.¹ Man får nog betrakta högskolorna som vinnare, eftersom denna konstruktion innebär att det även fortsättningsvis är upp till rektor att avgöra hur oredlighet ska anges, utredas och vilka påföljderna ska bli.²

Riktlinjer för god forskning

Möjligen kan man i arbetet med att definiera oredlighet hämta inspiration ur Vetenskapsrådets åtta budord för forskare, som de formuleras i *Vad är god forsknings-sed?*, uttryckta på ett ledigt språk (men med det något mer uppfordrande *skall* istället för *ska*).

- Du skall tala sanning om din forskning
- Du skall öppet redovisa metoder och resultat
- Du skall öppet redovisa kommersiella intressen och andra bindningar
- Du skall medvetet granska och redovisa utgångspunkterna för dina studier
- Du skall inte stjäla forskningsresultat från andra (t ex från yngre medarbetare)
- Du skall hålla god ordning i din forskning (bland annat genom dokumentation och arkivering)
- Du skall inte bedriva din forskning på sådant sätt att andra människor kommer till skada (t ex försökspersoner)

1. Vetenskapsrådet (2009), *Promemoria angående förordningsändringar avseende vetenskaplig oredlighet*, yttrande över Utbildningsdepartementets promemoria "Expertgrupp för oredlighet i forskning vid Centrala etikprövningsnämnden, (http://www.vr.se/download/18.44482f6612355bb5ee780002385/090821_Vetenskapsradets%2Bsynpunkter_pm%2Bom%2Boredlighet.pdf).
2. Samuelsson, Marielouise, (2009), *Kritik mot brist på riktlinjer när forskningsfusk ska utredas*, artikel i Universitetsläraren, nr 13 2009.

■ Statsvetenskaplig Tidskrift 2010, årg 112 nr 3

- Du skall vara rättvis i din bedömning av andras forskning

MAGNUS ERLANDSSON

Fem snabba frågor till

Gissur Ó Erlingsson, Linköpings universitet, som tillsammans med Douglas Brommesson, Linnéuniversitet, var gästredaktörer för Statsvetenskaplig tidskrifts temanummer 2010/2, *Partier i förändring* – som i sin tur låg till grund för två seminarier under årets Almedalsvecka.

Lyckades ni "nä ut" i den tuffa konkurrensen om uppmärksamhet och utrymme i Almedalen?

– 2010 års Almedalsvecka hade fler arrangemang än någonsin i evenemangets historia. Vi var därför i förväg lite osäkra på hur pass attraktivt ett rent statsvetenskapligt seminarium, utan drinkar, ballonger och lösgodis, skulle vara. Farhågorna visade sig vara klart onödiga, problemet var snarare var den lokal vi hade – som rymde 60 personer – var för liten. Båda våra seminarier fyllde rummet till bredden, där åhörare stod eller helt sonika satte sig ned på golvet för att lyssna. Vi räknade in omkring 100 personer i rummet båda dagarna – och många fick vända i dörren, framför allt till onsdagens seminarium om de borgerliga partierna. Temanumret lyckades även tränga igenom i mediebruset på ett överraskande bra sätt. Som några exempel kan nämnas Dagens Nyheter (1 juli) som beskrev temanumret som "läsvärt från pärm till pärm", Studio Ett i P1 (9 juli) som intervjuade en av de medverkande författarna, Per T Olsson